

Кравченко Т. П.

*Канд. філ. наук, доцент кафедри українознавства,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна,
tatyana_krav@mail.ru*

ПОЗАМОВНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Розглянуто проблему становлення та розвиток термінології в галузі економіки сільського господарства.

Ключові слова: відділення, умови, економіка, сільське господарство.

Однією з найактуальніших і найскладніших проблем української термінології кінця ХХ – початку ХХІ ст. стала проблема формування та подальшого унормування термінологій різних галузей знань на національній основі. Вона зумовлена низкою позамовних чинників, насамперед проголошенням незалежності України, наданням українській мові статусу державної, демократизацією суспільно-політичного життя в Українській державі, ринковою орієнтацією її економіки тощо.

Економічна термінологія української мови початку ХХІ ст. постала дзеркальним відтворенням розвитку української економіки, з диференціацією її галузей і спеціалізацій, з новими науковими поняттями і концепціями. На здатність економічної термінології до перетворень ще кілька десятиліть тому звертала увагу Т.І. Панько, зауважуючи, що “українська економічна термінологія як виразник політекономічних понять, що відбивають зміни в економічному житті українського народу, являє собою одну з найбільш

живих, рухомих мікросистем у складі української літературної мови, що весь час поповнюється” [3, с. 28]

Поняття “системності” в термінології не викликає сумнівів, оскільки терміни існують не ізольовано, а належать до певних сукупностей, між елементами яких наявні зв’язки й відношення. Проте дослідники по-різному розглядають системні властивості й параметри термінологічного матеріалу, бо наявні істотні відмінності між терміносистемами: біологічними, технічними, з одного боку, та гуманітарними, соціально-економічними, з другого боку. Останні охоплюють велику кількість термінів, що походять із загальноживаної лексики, крім того, мають тривалу історію формування, зокрема й на національному ґрунті, різні впливи на певному етапі розвитку, а також нестабільність об’єкта дослідження, зміну його меж. Конструювання економічної терміносистеми потребує з’ясування її історичних витоків і сучасного стану економічної науки.

На кінець XIX ст. в Україні усталилися капіталістичні відносини і відповідно оформилася структурно-семантична система економічної термінології, що ґрунтувалася, – на думку Т.І. Панько, – як на словотвірному, так і на лексико-семантичному рівнях, до того ж вона була зумовлена, з одного боку, поняттєвою системністю, а з другого – загальнолексичним і словотвірним факторами [3, с. 75]. Проте економічні терміни зароджувалися разом із господарськими відносинами, що притаманні навіть первісному суспільству. Виникнення перших прототермінів пов’язано з інтенсивним розвитком майнових відносин, становленням приватного землеволодіння та зародженням феодального устрою в Київській Русі, що припадає на XI-XIII ст.

Українські землі (XIV-XVI ст.), що спочатку входили до Великого князівства Литовського, а потім – до складу Речі Посполитої, продовжують втягуватися в процес феодалізації земельної власності, відбувається бурхливий розвиток ремесла, промислів, мануфактур на українських територіях, що відтворено і лексикою тих часів, яка, змінивши свій обсяг та

глибину, ввійшла й до сучасної терміносистеми. Українська економічна лексика того періоду неоднорідна за походженням: у ній функціонують як питомі українські слова, так і наявна велика кількість запозичень з латинської, польської, чеської та німецької мов. Це можна пояснити тим, що Україна перебувала у складі Польщі, де літературною мовою тоді була латинська, і, як зазначає Л.Л. Гумецька: “польська мова в XV-XVI ст. зазнає впливу чеської мови, яка є для неї орієнтиром, і тому важливо визначити походження слів з польської чи чеської мов” [1, с. 71]. З другої половини XIV століття починається німецька колонізація Галичини й Буковини. Поширенню німецької лексики на українських землях сприяли і ремісничі цехові організації, членами яких часто були представники німецького етносу. Нерідко запозичення економічних понять в українську мову відбувалися опосередковано через іншу мову.

У XVII-XVIII ст. розвиток торгівлі сприяє формуванню фінансово-кредитної системи. Створюється прообраз фінансово-кредитного термінополя. Економіка в XVIII ст. ще не виокремилася в окрему науку, і тому питання народного господарства розглядали в інших суміжних науках, зокрема у філософських працях Г.С. Сковороди.

Формування економічної терміносистеми відбувалося і відбувається внаслідок удосконалення всього рівня економічних знань. А терміносистема, яку ми спробуємо описати, є їхнім синхронним відтворенням кінця XX – початку XXI ст. Отже, сучасна економіка має свою надзвичайну складну структуру, розвивається за своїми законами, послуговується загальними (характерними для суспільних наук) і специфічними, власними поняттями й категоріями. Її матеріальну основу становить система продуктивних сил, що відображає активне ставлення людини до природи у процесі праці й створення матеріальних та нематеріальних благ.

Другою підсистемою економіки є техніко-економічні відносини – відносини спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва, його концентрації, обміну діяльністю між людьми та ін. Техніко-економічні

відносини значною мірою збігаються з суспільним поділом праці в загальній, частковій та одиничній формах і покладені в основу відгалуження окремих сфер і галузей розвитку економіки.

Залежно від ступеня розвитку суспільного поділу праці та усупільнення виробництва економіка – це система сфер, видів і галузей виробництва. Розрізняють економіку сфер народного господарства (економіку сфери матеріального виробництва і економіку сфери нематеріального виробництва), економіку окремих галузей (економіку промисловості, економіку сільського господарства, економіку транспорту тощо). У своїй єдності дві підсистеми економіки (продуктивні сили і техніко-економічні відносини) утворюють технологічний спосіб виробництва. У межах економіки також виділяють організаційно-економічні відносини, тобто відносини між людьми щодо організації виробництва, зокрема менеджмент, маркетинг.

Четверта підсистема економіки – виробничі відносини, або відносини економічної власності. Це відносини між різними суб'єктами власності (державою, промисловими компаніями, банками, окремими індивідами тощо) щодо привласнення різноманітних об'єктів власності (засобів праці, предметів праці, робочої сили, предметів споживання та ін.) у різних сферах суспільного відтворення – у безпосередньому виробництві, розподілі, обміні та споживанні.

П'ятою підсистемою економіки є господарський механізм – сукупність форм, методів і важелів, використання економічних законів, розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини.

Ці підсистеми не існують паралельно, а перетинаються і накладаються, що ускладнює визначення поняттєвого континууму економічної термінології. Крім того, потрібно пам'ятати, що економіка – це також система економічних наук (а їх приблизно 50), які вивчають усі елементи економічної системи.

Економічна терміносистема розвивалася у безпосередній залежності від

становлення науково-поняттєвого апарату економіки. Вона охоплює: категорійні економічні терміни, що склалися історично; специфічні й галузеві терміни, що перебувають на периферії економічної терміносистеми та часто належать до спеціальних і галузевих економічних термінологій; залучені з інших галузей знань до досліджуваної терміносистеми, які зазнають істотної семантичної модифікації.

Список використаних джерел:

1. Гумецька Л. Л. Способи адаптації запозиченої лексики в староукраїнській мові // Л. Л. Гумецька // Мовознавство – 1976. – № 4. – С. 71-73.
2. Економічна енциклопедія; [у 3-х т.] / Б. Д. Гаврилишин (гол ред.). – К. : Вид. центр “Академія”, 2000-2002. – Т. 1.
3. Панько Т. И. Соотношение интернационального и национального в общественно-политической терминологии восточно-славянских языков // Т. И. Панько. – Львів : Вища школа, 1984. – 202 с.

T. Kravchenko. Nonlinguistic factors for the terminology establishing.

Summary

The article touches upon the issue of the Incipience and development problem of terminology in agricultural economic area.

Keywords: branch, terms, economics, agriculture.